

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Fakulta sociálních studií

Katedra sociologie

SOC 403 Teoretická sociologie 20. století

Závěrečná esej

Krise občanství a národního státu v globalizovaném světě

Eva Hasíková (UČO 112969)

Vyučující: doc. PhDr. et Ing. Radim Marada, Ph.D.

Semestr: podzim 2005

V této práci se budu zabývat vztahem občanství, národního státu a globalizace, především z pohledu Castlese a Davisona, které se budu snažit doplnit poznatky Baumana, Castellse a Giddense.

Podle Castlese a Davisona spočívá podstata národního státu právě v instituci občanství. Být občanem znamená „mít právo volit a být volen, rovnost před právem, být součástí řady vládních opatření a podpor... mít povinnost podrobit se právu, platit daně a v extrémním případě hájit jednu zemi“ (Castles, Davison 2000:1). Předpokládají tak integraci všech jednotlivců určitého teritoria do politické komunity a podmínku jejich politické rovnosti jako občana. Vymezení hranic státu je důležité také pro Giddense, který pojímá národní stát jako instituci, existující v komplexu národních států, jehož kompetence je těmito hranicemi vymezena. Základem státní moci je pak efektivní kontrola tohoto ohraničeného teritoria, kterou ztělesňuje interní a externí násilí. Giddens pro takovéto vymezení národního státu používá pojem „power container“ (Giddens 1987: 120). Pro Castellse je národ spjat s organizací času a prostoru, která je součástí sítě dominance a moci a tak i předpokladem národního státu (Castells 1997).

Velké změny v konstituci národního státu a občanství přináší proces globalizace. Obecně termín globalizace zahrnuje několik trendů, jako růst globální ekonomiky založený na aktivitách nadnárodních korporací a mezinárodního trhu, rozvoj nových informačních technologií, rozšíření legálních norem k regulování ekonomických a politických vztahů, a také rostoucí význam demokracie a lidských práv jako světové normy nadvlády v mezinárodní komunitě (Castles, Davison 2000: 4).

Globalizace je charakterizována jako nová forma inkluze a exkluze od společenských vztahů, která silně ovlivňuje pojetí národního státu i občanství. Globalizace porušuje princip teritoria (spojitost mezi mocí a místem), tzn. i Giddensovu představu ohraničeného národního státu. Jedná se především o vzrůstající mobilitu lidí, která překonává hranice národních států a stává se nekontrolovatelnou. Jak lze tedy popsat koncept státu, když fyzické hranice státu jsou překonávány?

Castles s Davisonem pochybují o relativní autonomii národních států¹, na kterém je každé národní občanství založeno. Stejně tak Castells „globalizace v různých dimenzích oslabuje autonomii národního státu a jeho moc rozhodovat“ (1997: 261), národní stát tak ztrácí kontrolu nad „prostorem a časem“. Také Bauman zdůrazňuje rušení časoprostorových vzdáleností, kdy mobilita v tomto smyslu znamená oddělení moci od závazků, a stává se základem nové sociální, politické, ekonomické a kulturní hierarchie. Mobilitu je tedy nutné chápat nejen jako fyzickou, ale i jako kulturní, která je spjata s mechanismem národního státu a vazbou na kapitál, komodity, lidi a ideje (Castles, Davison 2000).

¹ Národní industriální společnost se vyvíjela v devatenáctém a dvacátém století, členěna třemi elementy: společnost, stát a národ. „Společnost“ jako ekonomický a sociální systém (v opozici k tradičnímu a náboženskému) založený na racionálních principech uvnitř ohraničeného teritoria. „Stát“ jako politický systém založený na světových(a obvykle demokratických) principech, schopný regulovat ekonomické a politické vztahy a změny. „Národ“ jako lidé definující na základě obou sounáležitost k teritoriu státu a mají běžné kulturní a etnické pozadí (Castles, Davison 2000).

Problém globalizace je třeba vidět ve sféře národního státu, ale neměly by být opomíjeny dopady na občany a jejich identitu, která národ tvoří. Globalizující síly jsou velmi úzce spojeny s explozí globálních medií. Castles a Davison se snaží odhalit dopad medií právě na identitu veřejnosti. Mediální realitu pokládají za příliš selektivní a kdy se její vnímání často týká pouze privilegovaných lidí z bohatých zemí. Z toho důvodu většina lidí hledá významy svých životů „skrze specifické identity založené na etnicitě, náboženství, regionalismu a nacionalismu“ (Castles, Davison 2000: 6).

Soudobé konflikty podle Castlese a Davisona úzce souvisí právě s identitou jednotlivců a kulturními symboly. Jako obrana lokálních zájmů proti globalizujícím silám vzniká nový „tribalismus“, který transformuje univerzální k uzavřeným lokálním pohledům (Castles, Davison 2000). Výsledkem tak může být nárůst nelegální činnosti. Tyto aspekty vedou autory k zavržení myšlenky, že globalizace utváří homogenizaci mezi zeměmi. Globalizace popírá homogenizaci, a tudíž i autonomii kultury národního státu. Každý národní stát byl v podstatě vytvořen z mnoha etnických skupin, s rozdílným jazykem, tradicí a historií. A právě zde dochází Castles s Davisonem (2000) k zajímavému poznatku, a uvádějí, že dnes je národní kultura vměstnána mezi lokální a kulturní, kdy národy konstituují sami sebe také podle regionální polohy, pohlaví, sexuálních preferencí a životního způsobu.

Podle Castlese a Davisona se lidé musí vyrovnat s problémem formální exluze od občanství, která se týká především všech imigrantů. V západních zemích existuje relativně mnoho trvale žijících „neobčanů“ (non-citizen), kteří jsou součástí společnosti jako pracovníci, pláničtí daní a rodiče, a přesto je jim odepřena přímá politická participace, a to obvykle na základě odlišné rasy nebo etnicity. To popírá základní princip liberální demokracie, že všichni členové společnosti by měli být začleněni jako občané. Jde zde tedy o protiklad občanství a národnosti, kdy „občan je chápán jako individuum abstrahované od kulturních charakteristik, a národní jako člen komunity s určitými kulturními hodnotami“ (Castles, Davison 2000: 12)

Závěr

Jak již bylo nastíněno formální hranice států „mizí“, a je potřeba najít nová kritéria pro vymezení státních hranic. Propustné hranice nutně předpokládají ustanovení mezinárodního společenství a uznání určitých povinností a práv.

Podle Castlese a Davisona musí být východiskem teorie občanství globální společnosti oddělení národu a státu. Tím je myšlen nový typ státu, který není konstituován na souvislosti teritoriality a sounáležitosti (2000: 24). Tradiční teorie předpokládají, že občanství zahrnuje pouze individua zcela odcizené od jejich kulturní zvláštnosti. Tento požadavek však není adekvátní, apriori totiž předpokládá, že imigranti či minoritní skupiny se mohou stát součástí státu pokud zamítnou svůj vlastní jazyk a tradice, tak tomu ale není. Občanství by nemělo být spojováno s národností, nýbrž „občanství by mělo

být politickou komunitou a to bez požadavku běžné kulturní identity“ (2000:24). Občanství tak překračuje kulturní rozdíly a existuje pouze v kontextu národního státu, který je založen na víře v odlišnost od ostatních národů. Podobnost v chápání národního státu můžeme nalézt také u Castellese, ten předpokládá teritoriální diferenciaci moci jako výraz spojenectví, ale zdůrazňuje i diferenciaci sociálních zájmů, kultur, regionů, a národností, které stát tvoří (Castells 1997: 270). „Jednou bude národní stát pevně ukotven, pod teritoriální kontrolou daného státu, kde sdílená historie předpokládá sociální a kulturní vazby, stejně jako ekonomické a politické zájmy jejich členů“(Castells 1997: 270)

Ve světě migrantů a etnických skupin by nemělo být občanství zaslepeno kulturní sounáležitostí, ale politický mechanismus musí brát ohled na jejich práva, potřeby, zájmy a hodnoty jako individuů. Sblížení individuálního a kolektivního je podle Castlese a Davisona klíčovým problémem občanství globalizované společnosti. Castells nastiňuje problém struktury a politiky národního státu v dichotomii „globální a lokální“. Podle něj nutné porozumět mocenským vztahům, aniž bychom předpokládali propojení mezi národem a státem (podobně Castles a Davison), a to z pohledu identit (jednotlivců, kdy přílišný tlak globálních institucí vyvolává odpor), ale i z pohledu globálních sítí, které k dosažení nadnárodních cílů identity potlačují (1997: 305)

Castles s Davisonem se snaží velmi zajímavým způsobem nastínit problematiku národního státu a občanství nejen jako společenský koncept, ale také jako realitu či proces, který se dotýká všech jednotlivců. Podle nich musí být nově vymezen význam národního státu a občanství, ale také obsah, který předpokládá uznání povinností a práv založených na společenském členství jednotlivců. Oproti Castellsovi a Giddensovi, vyjadřují Castles s Davisonem spíše skepsi nad suverenitou národního státu, který je oslabován procesem globalizace a upozorňují na jeho rizika, blíží se tak spíše Baumanovi. Podle něj se globalizující síly podílí na redistribuci privilegií a vytváří tak celosvětovou sociokulturní hierarchii bohatství a chudoby, a svobody a omezení, která se musí nutně podepsat také v chápání občanství a národního státu.

Použitá literatura:

Základní text:

Castles, S., A. Davidson 2000. „Theories of citizenship.“ Pp. 1-25 in Citizenship and migration: Globalization and the politics of belonging. London: MacMillan

Pomocné texty:

Bauman, Z. 1999: Globalizace důsledky pro člověka, Mladá Fronta, Praha.

Castells, M. 1997. The Power of Identity. Oxford, UK: Blackwell.

Giddens. 1987: The Nation-State and Violence. Berkeley, CA: University of Kalifornia Press.